

O novih slovstvenih strujah v Slovincih.

Spisal Fr. Svetič.

Nopet torej eno izmed vprašanj, ki so pri drugih naprednih narodih ali že davno rešena ali saj kolikor toliko temeljito pretehtana, katera pa moramo mi Slovinci še enkrat pretresati in reševati, trideset ali petdeset let pozneje. Politične, družbene in leposlovne prepire, kateri so se že drugod polegli, začenjamo mi znova, kadar se nam zdi potreba. Ali naj se čudimo ali celo jezimo, da je tako? Ne more se reči, da se drugod že dognana vprašanja pri nas po nepotrebem vlačijo na dan; vsiljujejo se nam sama, in ne moremo se jim ogniti, ako stopamo dalje po poti naravnega, ne prenaglega napredka. Da smo za petdeset ali sto let za drugimi narodi, nič ne de; optimistu se bode zdelo celo veselo znamenje; kajti tem mlajši smo in tem dalje bodemo živeli, ako Bog da! Lahko bi se tudi reklo, da smo nekako samostojni in ne popolnoma priklenjeni na mogočne sosedo, ker le-ti ne odločujejo ob enem tudi za nas, ampak mi sami po svoje in ob svojem času premišljujemo razmere dušnega in gmotnega življenja. Bolje, da prehodimo vse etape zdravega, naravnega razvoja, nego da bi se pehali, hoteč po vsej sili vstric korakati z najnaprednejšimi velikimi narodi. V tem obziru smo mi tudi na boljšem, nego naši južnovzhodni bratje, katerim od zgoraj in neorganski vceplja omiko peščica v zapadni Evropi izšolanih, uradnih in neuradnih razumnikov, in kateri se s tem silijo v tir najstarše civilizacije.

Vpraša se samo, ali se nismo včasih prenaglili tudi mi, stopaje za najnaprednejšimi narodi, in nismo-li marsičesa presadili v svoj vrt, kar je pri večjih narodih brez znatne škode, pri nas pa nevarno. Kdor premisli naše javne odnošaje, zasledi mnogo neveselega, nezdravega; že rajni Levstik je bridko tožil o popačenosti, ki se kaže v našem političnem in socialnem življenju. Zlasti ta popačenost je vzrok našim neuspehom v boju za narodni obstanek.

Toda ne bodimo pesimisti! Nadejajmo se, da srečno prebijemo boleznijo kulturnega napredka in si zaslužimo lepšo bodočnost. Kdor si hoče kaj priboriti, mora biti optimist in verovati v uspeh. Na slovstvenem polju in tudi v drugih umetnostih in celo v vedi smo vendar nekaj dosegli, posebno ako se pomisli, da se nam je zanašati samo na svoje skromne sile, in da nam ne prihaja od nikoder pomoč,

pač pa ovire. Nadejamo se, da bode že skoraj napredovalo tudi naše do sedaj primitivno politično delovanje.

Toda zašli smo od predmeta takoj v vvodu. Vrnimo se in vprašajmo se sedaj še posebej, ali se nismo Slovenci zadnje čase pre naglili na slovstvenem polju, in ali se naše pesništvo razvija res zdravo in organski. Novodobni realizem je nastopil pri nas morda prerano. Dobra, zares dobra dušna hrana v klasiškem ali romantiškem duhu bi nam morda še nekaj časa bolje teknila, nego izdelki naših najnovejših realistov. Toda starejše moči so odložile pero in se umaknile mladim silam iz »nove šole«, ki oznanjuje resnico in resničnost.

Naj bode, kakor hoče, nova šola je prišla, imamo jo! Sproženo je veliko vprašanje, srdit prepir se je začel. Starokopitneži, kakor jim pravijo nasprotniki, se drže idealizma in si slovstva ne morejo misliti drugačnega, nego kakršno je bilo v starih, dobrih časih. Drugi so za realizem, ali ne za skrajnji, »dosledni« realizem ali naturalizem. Nekateri bi se sprijaznili celo z naturalizmom, toda ne z Zolo. Najradikalnejši učenci nove šole pa se brezpogojno klanjaju maliku Zoli.

Kdo bode zmagal? Morda nobeden, ampak vsi bodo naposled spoznali, da so bili trmoglavi, in da je treba prijenjati, ako se hoče napraviti mir.

Skrajnje realistiško leposlovje odgovarja na vprašanje: »Kaj je lepo?« — »Lepa je priroda in resničnost«. Kdor ustvarja umotvor, mora to, kar najde v prirodi, verno upodobiti. Idealizovanje naj se popolnoma opusti; kdor idealizuje, laže in se izneverja prirodi, ker ideala v resnici ni nikjer. Umetnik bodi objektiven opazovalec kakor učenjak, in kakor le-ta postopaj tudi umetnik po znanstvenem sistemu na podlagi vestno zbranih »človeških dokumentov«. Kakor učenjak, delaj tudi umetnik poskuse (eksperimente) in kaži, da se človek s temi in temi lastnostmi v nekih okolinostih, v nekem obližju vede tako in tako, ne drugače. — Eksperimentator je po besedah Cl. Bernarda preiskovalni sodnik narave, romanopisci pa so preiskovalni sodniki ljudi in njih strasti. Ker se vedi prepušča tako imenitno mesto v umetnosti, se mora umetnik za svoj poklic seveda pripraviti s temeljitim učenjem. Zola se klanja uspehom našega »vednostnega« stoletja in zahteva, da se umetnosti pritisne znanostni pečat vobče, in da se posebej v slovstvo presade nekateri nauki novejšje vede, ki se mu zde posebno imenitni za človeško življenje. Najbolj so se mu vtisnili nazori Taineovi o vplivu obližja na posamezne osebe in družbene skupine, Ribotov nauk o podedljivosti (»L' hérédité«), posebno pa razprave fiziologa Cl. Bernarda o poskusnem zdravništvu (»Leçons

de physiologie expérimentale«, »La science expérimentale« i. dr.). Dalje se sklicuje na Darwina, Häkla, Spencera in Weismanna. Zadnji čas je prebiral Zola menda tudi Lombrosove spise o zločincih in blaznih (»Genio e follia«, »L'uomo delinquente«).

Torej priroda, veda in resnica, zgolj resnica! Nič subjektivnega, nič domišljivosti, nič pesniškega idealizovanja! — Domišljivosti tudi bralcu ni treba imeti, saj mu pomaga pisatelj z nekakim nazornim naukom, s popisovanjem na dolgo in široko, z vestnim »slikanjem« in naštevanjem vseh podrobnosti, tudi postranskih in malenkostnih, najraje pa ostudnih, katerih se pravilno ogiblje pisatelj, ki se ne šteje med Zolove učence.

Naturalizmova zahteva, da podajaj romanopisec zgolj resničnost, je, skoraj bi rekel, nepremišljena. Ako bi se naturalizmova načela izvedla res dosledno, bi bilo konec pesništva. Naše berilo bi bile potem samo v pravem pomenu besede »resnične« povesti, o katerih nam poročajo zanesljivi viri; v gledališčih bi se smele igrati samo resnične drame, katere razkrivajo n. pr. sodiške obravnave. Tudi najdoslednejši realist ni tako resničen, da ne bi dodajal iz svojega in si izmišljeval dejanj. Ako bi se ravnalo po naturalizmovem načrtu zares dosledno in bi se pesnikovi iznajdljivosti vzele vse pravice, bi moral naposled tudi naturalist odložiti pero. Toda k sreči naturalisti sami v praksi niso tako neusmiljeni, to se pravi: tako dosledni; vedoma ali nevedoma greše sami proti svojim načelom in rabijo pogosto najstarša sredstva zasmehovanih klasikov in romantikov. Včasih se tudi primeri, da postane naturalist, ki je že mislil, da je za vselej ozdravljen idealistiškega sanjarstva, recidiven in poda strmečemu občinstvu spis, ki je v glavnih potezah klasiškega ali romantiškega duha. Mislim, da se mi ne bode ugovarjalo, ako navedem kot primer igro nemškega naturalista G. Hauptmanna »Hannele«. Sicer je v tej drami to, kar se zares vrši, in ves »milieu« skrajnje realistiškega okusa; ali glavno dejanje so vendar po pravljici in legendi posnete prikazni, katere vidi blodna samomorilka v smrtnih težavah. Mimogrede opomnim, da je ta povsem idealistiški del omenjene igre zelo ugajal gledalcem in pomogel uprizoritvam do lepega uspeha.

Najiminitnejši oznanjevalec naturalistiškega nauka, Emile Zola, hodi brez pomislekov po orodje v delavnico klasikov in romantikov. Tudi on pozabi včasih svoje prepričanje in hlasta po efektih. V njegovih romanih se nahajajo prizori, kateri bi bili v čast kateremu koli romantiku. Celó prazna vera se da zaslediti v spisih tega baje pozitivistiškega pripovednika. Sploh je Zola z vedo, na katero se zmeraj

sklicuje, zelo navzkriž; učenjaške teorije si je po svoje raztolmačil ter svojevoljno, nedosledno, neznanstveno porabil v svojih delih, ker jih ni razumel popolnoma. Seveda so Zolovi romani naposled vendar romani, ne znanstvene razprave; ali zakaj obeta potem znanstven roman, zakaj zahteva v teoriji, česar sam ne izpolnjuje v praksi, zakaj oznanjuje leposlovna načela, katerih se sam ne more držati? Da se jih res ne more, o tem se je gotovo že sam prepričal. — Zola in učenci so morda že sami spoznali, da so zašli predaleč, ker so trdovratno branili svoje nauke pred napadi nasprotnikov, ki so pritirali naturalizem v zagato, iz katere se bode moral vrniti, ako se hoče še gibati.

Sicer pa, ako bi se vedi v umetnosti prepustilo prvo mesto, bi bilo to slabo znamenje za umetnost, znamenje propada in onemoglosti, znamenje, da je opešala domišljivost in pesniška sila. Veda se brani svojevoljnih, dejanski ne podprtih dozdev, in po pravici. Njeno področje so dejanske resnice, trezno opazovanje, hladni razum. Z isto pravico se sme umetnost upirati vsiljevanju vede; v umetnosti veda nima prve besede. Umetnik pripoznava pomen vede za umetnost, ji prepušča brzdaje svoje domišljivosti, ki bi ga sicer morda zavedla v nenaravno pretiravanje in prazno bledenje; toda ne more in neče privoliti, da bi mu veda vezala peroti in mu nakladala svoj sistem. — Pravi pesniki niso nikdar prezirali vede. Shakespeare n. pr. se je tako zaglobil v učenost svoje dobe, da so se v novejšem času oglasili nekateri, ki dokazujejo, da ni Shakespeare spisal slavnih dram, ki so znane svetu pod njegovim imenom, ampak da mu jih je izdelal filozof Bacon, ki je bil »the wisest and meanest of mankind« (najmodrejši in najmalopridnejši človeškega rodu). Shakespeare se je baje tudi že zanimal za motiv, ki je novi šoli toliko priljubljen, za živčno oslabelost, in nam naslikal v Hamletu nevrastenika. (Primeri: K. Rosner, Shakespeare's Hamlet im Lichte der Neuropathologie).

Izprijeni ljudje z bolnimi živci so naturalizmu najljubši predmet, ki jim daje ugodno priliko, da razpletajo svojo dednostno teorijo. — Da ima individuum del svojih dušnih in telesnih lastnosti od roditeljev in prednikov, se je priznavalo že davno. Dednost je hvaležna naloga znanstvenim preiskavam, toda dvomim, da bi imela pomen za pesništvo. Čemu poudarjati in dokazovati, da ima junak te in te lastnosti od rojstva, druge pa od okolice in vzgoje? Posebno, ker se ne da lahko dognati, koliko je v značaju prirojenega in koliko v življenju prisvojenega, po vzgoji in obližju pridobljenega. Da razmere vsake vrste vplivajo na dotičnikovo mišljenje in čuvstvovanje, je samo po sebi umljivo; da je individuum tako rekoč proizvod okolice,

v kateri živi, je stara resnica. Da so tudi celi narodi odvisni od prirodnega obližja, od zemlje, na kateri žive, in njenega podnebja, to je že učil H. T. Bukle v vvodu svoje razprave »History of civilization in England«. Čudim se, da Zola ni sprejel tudi tega nauka v svoj sistem, in da ne presoja junakov v svojih romanih deloma tudi s stališča francoskega narodnega značaja vobče.

Skrb za milieu je razvila pri Zoli in učencih do virtuoznosti zmožnost popisovanja ali, kakor se glasi naturalistiški terminus, »slikanja«; tem bolj, ker je verno posnemanje resničnosti med glavnimi točkami naturalizmovega leposlovja. V popisovanju se vsaki naturalist odlikuje; Zola se v slikanju popenja včasih do veličastne sile. Ali žalibog, da pretirava in se pogosto izgublja v naštevanju malenkosti in slučajnosti, katere bi bilo bolje prezirati, ker nimajo pomena za karakteristiko in le dolgočasijo in trudijo bralca. Še bolj obžalovati je pa, da si izbira Zola najraje ostudne stvari za svoje slike, in da trapi čitatelja z natančnim popisom gnusob vsake vrste, tako da ti včasih ne ostaje drugega, nego knjigo zapreti in odložiti, četudi nisi Bog ve kako mehak. Subjektivnost, ki se prav malo strinja z glavnim načelom naturalistiškega nauka, kaže Zola tudi v tem, da v svojih romanih najraje obdeluje do dna duše pokvarjene, pregrešne ljudi, češ da podaja sliko resničnosti, da ne idealizuje junakov, ampak da jih črta, kakršni so. Poltnosti pripisuje Zola silno ulogo v človeškem življenju; najljubši predmet mu je spolsko življenje, in sicer fiziška stran spolskega življenja; tukaj pa mu zopet najbolj ugajajo ekscesi, a normalni spolski ekscesi. Kajpada so tudi taki pojavi resnični, vendar se smejo šteti med izjeme. Zakaj se Zoli najbolj prillegajo take izjeme? Zakaj nam enostransko slika najraje izprijene ljudi? Saj menda tudi pesimist Zola ne bode tajil, da je tudi še nekaj na duhu in telesu zdravih ljudi. Idealist, ki blagim značajem pravilno stavi nasproti hudobneža, se mi zdi objektivnejši. Saj je vsaka družba res »mešana«; težko, da bi bili med petimi ljudmi sami plemeniti, ali pa sami podli značaji.

Vprašanje, ali so Zolove ali zolovske knjige »pohujšljive«, se lahko potrdi z mirno vestjo. Da bi bili Zolovi romani dušna hrana za mladino, o tem, mislim, ni treba niti govoriti. Ali tudi odraslim, zrelim ljudem ni priporočati, da bi se mnogo bavili s takimi slovstvenimi izdelki. Ako ne drugega, kvarili bi si s tem okus. Zlasti naj se ljudje z oslabelimi živci in morda popačenim nagnjenjem ogibajo nezdravega naturalistiškega berila, v katerem se s slastjo slika spolsko življenje.

(Konec prihodnjič.)

O novih slovstvenih strujah v Slovencih.

Spisal Fr. Svetič.

(Konec.)

Naturalizem naglaša, da je demokratno in socializno nadahnen, ter podpira s tem dokaze o svoji upravičenosti. Da se novejše slovstvo zanima za delavski stan in rabi motive iz »nižjih slojev«, je naravna posledica družabnega razvoja našega stoletja. Delavec je prišel šele v novejšem času do pomena, pravzaprav je »četrti stan« šele nastal v naših velikoobrotnih časih. V dobi klasikov in romantikov je bila družba sestavljena iz kmetov, meščanov in plemenite gospode; pisatelji so torej jemali snovi iz teh krogov, ali demokrati so bili tudi. Velike misli o zboljšanju socialnih razmer se porajajo seveda v tistih vrstah, ki čutijo krivico in bedo družabnega reda; komur se dobro godi, si ne želi izprememb in prevratov. Pisatelji pa so se nabirali, in se bodo nabirali po ogromni večini med vrstami ubogih in zatiranih, in naravno je, da hote ali nehote razpravljajo in širijo ideje svojih nezadovoljnih bratov. V marsikateri klasiški ali romantiški knjigi, ki se podaje dandanes iz rok v roke, nahajaš revolucionarnih misli, ki bi bile v čast najljutejšemu prevratniku. Francoski naturalisti tovarišem v sedemnajstem in osemnajstem stoletju, ki so pripravljali veliki prevrat, pač ne morejo očitati, da so bili ljudstvu manj prijazni nego oni. Da se je delavec vpeljal v novejše slovstvo, je bilo neizogibno; tega ni treba ravno naturalizmu šteti v zaslugo. Sicer pa tendenca ne določi vrednosti umotvora samega na sebi. Tendenca je slovstvenemu izdelku včasih koristna, ker mu podeli enotnost in vodilno misel; toda dva spisa z nasprotnima tendencama imata lahko isto pesniško vrednost. — Umetnost, kakor veda, ni ne aristokratna, ne demokratna, ampak zgolj umetnost.

Med vzroki naturalizmovih pridobitev je morda najimenitnejši ta, da obeta resnico. Sicer se trdi, da človek v berilu in gledališču ne išče resničnosti, ampak da si želi kaj drugega nego sliko navadne vsakdanjosti; da po dnevnem trudu ne mara zvečer na odru gledati in poslušati samega sebe ali svojega soseda, znanca in prijatelja, ampak da zahteva nenavadnih značajev, junakov, vzorov, ki mu bude domišljijo; ako so neresnični, pretirani, nemogoči, nič ne de. Mnogo je pa tudi drugih, ki hočejo v knjigi in na odru videti sliko pravih,

resničnih ljudi; realnosti iščejo tudi v umetnosti; vse drugo jim je »plitvo« in »lažno«. To so naturalisti po okusu, in prepričanju; naturalizem jih je pridobil s tem, da jim obeta resnico. — Marsikdo seže po naturalističnem romanu pač tudi, ker mu ugaja razpravljanje o skrivnostni človeški naravi. Saj se Zola sklicuje na zdravniške in fiziološke knjige, na znanstvene preiskave Bernardove, Ribotove, Taineove i. dr. Zola se je močno vtisnilo, kar je zvedel iz teh knjig, in prav je računal, da bode preprostega bralca mikalo razpravljanje takih stvari v popularni obliki pripovednega spisa. — Ali je res hotel Zola v svoj prid bralcev pridobiti tudi s tem, da jim podaja pikantno berilo, si ne upamo razsoditi, ker mu ne vidimo v srce; verujmo mu, da ravna zgolj po svojem estetiškem prepričanju. Toda statistika razpečanih Zolovih romanov kaže, da so razen »La Débâcle«, ki obdeluje veliko vojno l. 1870., najbolj priljubljeni taki, v katerih se največ razpravlja o spolskem življenju.

* * *

Ali ima naturalizem bodočnost? Ali si je za vselej priboril trdno stališče v umetnosti, in bode-li res celo odsihdob edino on vladal v slovstvu, o čemer je videti sam trdno prepričan? — Naturalizem se ponša, da je zatrl idealizem; tisti časi so neki za vselej minili, ko je čitajoče občinstvo s slastjo uživalo prazne sanje v meglah visečega klasicizma in blodne romantike ter seanimalo za njih po šabloni črtane, neresnične, neverjetne značaje in bolj smešne nego prikupljive junake.

Seveda, idealizem tudi zahaja s pravega pota in pretirava. Vsakdo, kdor ima kaj dobrega okusa, čuti, da je prisiljeno in nenaravno, ako n. pr. pisatelj v razgovorih in samogovorih svojih junakov kopiči doneče, modre izreke, kakor da je hotel poznejše rodove preskrbeti s potrebnimi citati. Upor proti takim prenapetostim je bil potreben in neizogiben. Nastopili so realisti, in zlasti, ker so njih izdelki ugajali okusu našega realistiškega in vednostnega stoletja, so brez težave izpodrinili zastareli klasicizem in sanjarsko romantiko. Ali vsaka smer se rada pretirava. Tudi med realisti so se pokazale radikalnejše težnje; oglasili so se pisatelji, katerim se je zdelo dotedanje slovstvo še premalo resnično, pretirali so realizem in zašli v »doslednji« realizem ali naturalizem, ki je baš tako skrajn tečaj kakor prenapeti idealizem. Sredi med obema je zmerni realizem.

Težko, da bi imel naturalizem dolgo življenje; tudi proti njemu nastane in je že nastal upor. Naprej pač ne more več; ko se obrabi, se bode moral vrniti, kar se že pojavlja semtertja. Gotovo velja zopet

izrek, da se konca dotikata (*les extrêmes se touchent*). Najmlajši slovstveni proizvodi niso več v soglasju z naturalizmovimi načeli. Nastale so zopet številne nove šole, n. pr. mistiki, dekadenti, simbolisti, psihologi, novokristjani, okultisti, kabalisti (!), teosofisti, astrologi (!), alhimisti (!). Toda večina teh najmlajših — istov bode tudi težko ugajala zdravemu okusu. Njih zmeteni spisi so menda izdelki bolnih živcev in njih pisatelji degenerirani, napol blazni ljudje. (Primeri: M. Nordau, *Entartung*). — Potrpimo torej, da pride kaj boljšega. — Nekateri poprej zelo vneti bojevniki naturalistiškega krdela že zapuščajo vrste. Ko je Zola izdal roman »*La Terre*«, se je nekaj učencev (Margueritte, Guiches, Rosny, Descaves, Bonnetain) odpovedalo mojstru in izjavilo o navedenem romanu, da je »opazovanje površno, tehnika starokopitna, pripovedovanje plitvo, gnusobe pa toliko, da se nam zdi, kakor da imamo učno knjigo gnojeslovja v rokah; mojster se je neki kar pogreznil v blato.«

Vender brez sledu naturalizem ne izgine; sploh naturalizem, seveda ne Zolovski, ni nikdar izginil iz slovstva, v katerem se nahaja kot kvas že od nekdanj; samo da se ravna po zunanjih okolnostih, po okusu vsakovrstne dobe. (Primeri: *Naše doba* 1891. Čis. 3. O naturalizmu v básnictví. Spis. prof. dr. Jos. Durdík). V sedanji dobi pa izkuša ta kvas izriniti testo, v katero je vmešen.

Zahteva, da ravnaj umetnost po znanostnih načelih, se ne da izvesti; vendar je veda pesništvu koristna in potrebna. Veda je umetnosti sploh močna podpora; pomaga ji obdelovati gradivo, ji odgrinja nove obzore, ji priskrbuje novih snovi. Z naglašanjem vede in resničnosti je storil naturalizem pač tudi nekaj dobrega; kolikor toliko bode dobrodejno vplival na pesništvo, ki je bilo doslej prekonservativno, držeč se starih, obrabljenih snovi in ogibaje se novejših oblik življenja, češ, da so prozaiške in nevredne umetniškega obdelovanja. Naturalizem ima nekoliko podobnosti z wagnerizmom v glasbi. Oba sta skrajnja in se vsled tega gotovo ne obdržita stalno, pač pa pustita sledove kot preosnovalna življa v umetnosti. Kdo bi mogel resno trditi, da se po Wagnerju ne bodo več skladale in ne bodo več ugajale melodije v »zatvorjeni« obliki? In kdo bi jamčil, da se odslej ne bode več pisalo celo v klasiškem in romantiškem duhu?

Najnovejši razpor zastran idealizma in realizma je nam prepirljivim Slovincem seveda — dobro došel. Saj imamo, hvala Bogu! zopet eno priliko več, da se lasamo, in tudi, da pokažemo svojo učnost. Prepirlje bil, kakor že rečeno, neizogiben. Sedaj se pa samo

nadejajmo, da skoro potihne. Težko, da bi prišli do konca, in da bi ravno pri nas Slovencih dozorelo vprašanje toliko, da bi se mogli naposled odločiti: »odsihdob pišimo v realistiškem ali celo naturalistiškem duhu!« — ali pa: »ostanimo pri idealizmu!«

Pustimo neplodno modrovanje, kaj je lepo, kaj je umetnost in kaj njen pomen in namen. Morda bi se mogli ob kratkem tako-le rešiti teh sitnih premišljevanj brez konca in kraja: Umetnost je pojav posebnega čuta človeškega, umetnostnega čuta. Kakor imamo čuvstvo domovinsko, čuvstvo za resnice in vede, čuvstvo ljubezni in prijateljstva i. dr., tako imamo čut umetnosti, in kar ugaja temu čutu, to je umetno, ali je »lepo«, ali ne. Umetnost sama na sebi nima niti poučnega in blažilnega, niti razvedrilnega namena. Ako vendar koga poučuje, blaži in vedri, je to sekundarnega pomena. Prava umetnost je tista, ki ugaja zdravemu, normalnemu umetniškemu čutu.

Kaj zahtevajmo od svojih pisateljev? — Samo po sebi se ume, da morajo imeti pesniško zmožnost. Ako imajo poleg te zdrav okus, bodo imeli tudi čut za pravo mere in naravno preprostost, za takt in spodobnost. Poslednje se mora tudi zahtevati in se menda lahko zahteva, ne da bi se s tem umetnost kovala v spone in se ji nalagalo zatajevanje. Pišejo pa naj potem naši pripovedniki po idealistiških ali realistiških in, ako hočejo, celo po naturalistiških načelih; kajti tudi v naturalistiškem duhu se da spodobno pisati. Poleg Zolovega in zolovskega je tudi še drug, ublažen naturalizem (bolje: realizem), ki je onemu precej podoben v načelih, v obliki pa se razlikujeta, skoraj bi rekel, kakor noč in dan. — Zares nadarjen pisatelj si sme izbirati »genre« po svojem okusu; bralec se vdaja njegovi oblasti. Ako bi se nam oglasil genijalen romanopisec ali dramatik idealistiške smeri, bi nam bil tudi dandanes, v dobi nove šole, dobro došel. Ako ima delo res veliko pesniško vrednost, seže čitatelj, ki se je nasitil realistiških užitkov morda tako, da se mu gabijo, z veseljem po knjigi in se ne bode izpodtikal nad idealizmom, ako ga ni črez mero.

Toda napačno bi bilo izpodbujati naše pisatelje v o b č e, da bi se brez skrbi dalje držali izvožene ceste klasicizma in romantike, da bi nam dalje preslikovali davno izrabljene tipične značaje n. pr. nemškega ali angleškega poprečnega romana, in da bi nam dalje pisali povesti, ki niso družega kot nekoliko pomešani in presukani spomini iz nemškega romana, kateri nam je seveda prišel v roke, ko smo sedeli še na šolski klopi. Pri nas je dovolj toliko sposobnih pisateljskih moči, da sestavijo povest po nemških in celo slavnih nemških vzorcih. Od svojih oblastnih sosedov na severu pa se mi Slovenci

glede romana nimamo ničesar učiti; k večjemu, kako se roman ne sme pisati. To se glasi sicer prevzetno, ali je resnica!

Vzor našim povestim naj bodo ruski romani, nad katerimi je vselej, če so tudi zelo naturalistiški, kakor lahna dišava razlit duh poezije, katerega pogosto zastonj iščeš v drugih realistiških spisih. Vzor našim pisateljem naj bodejo ruski realisti: Gogol, Turgenjev, Dostojevskij, Tolstoj i. dr. Kdor bi utegnil misliti, da se navdušujem za ruske pripovednike po večjem iz simpatij do sorodnega naroda, temu navedem ta-le glas iz nemškega tabora: »Was für Frankreich Balzac und Flaubert, bedeutet für Russland Gogol: die grosse Auferstehung einer Kunst, die fortan nur mehr gibt, was ist, und nicht, was scheint. Dostojewski, Tolstoi, Tschernyschewski und der in Deutschland noch zu wenig gewürdigte Wssjewold Garschin, sie Alle, die nahe daran sind, mit der cynischen Erhabenheit ihrer Kunst unsere deutschen Romanfabrikanten und Fabrikantinnen zu Tode zu knuten, sie Alle haben zu Füßen Gogol's gesessen.« (Neue freie Presse, 11. julija 1896; podlistek: »Der Mantel«. (N. Gogol). Von M. E. delle Grazie).¹⁾

¹⁾ Glej drugo točko današnjega listka.

Pesem.

Zaprta so njena okenca,
In ona spi božji sen.
A kje bi jaz spal, kako bi jaz spal?
Pod milo nebo grem ven.

Tu . . . tam . . . se utrne zvezdica
Kot solza iz oči,
O krasni ljubezni šepečejo
Bleščeči tisoči.

Med njimi kot srebrn čoln
Pa plove blede ščip;
Smehljajo se mu zvezdice,
Ko skrije se za hrib.

A da bi mojo znali bol
Bleščeči tisoči,
Sožalno bi jim padale
Solzice iz oči.

Mihael Mihajlov.

